

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH OMILLARI

Usmanova Shaxnoza Baxodirovna

Guliston davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

<https://orcid.org/0009-0007-0958-5761>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21949845>

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shaxsiy-motivatsion, pedagog-professor tayyorgarligi, o'quv reja-dastur mazmuni, moddiy-texnik ta'minot va ijtimoiy-madaniy muhit omillari yoritilgan. Har bir omilning ta'sir mexanizmi hamda uni takomillashtirish yo'llari ilmiy-amaliy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: musiqa o'qituvchisi, kasbiy tayyorgarlik, ta'sir etuvchi omillar, motivatsiya, pedagog tayyorgarligi, o'quv dastur, moddiy-texnik baza, musiqiy-madaniy muhit, musiqa pedagogikasi, oliy ta'lim.

Аннотация: В данной статье с научной точки зрения проанализированы основные факторы, влияющие на совершенствование профессиональной подготовки будущих учителей музыки. Освещены личностно-мотивационный фактор, фактор подготовки педагогов-профессоров, фактор содержания учебного плана и программы, фактор материально-технического обеспечения и фактор социально-культурной среды. С научно-практической точки зрения обоснованы механизм влияния каждого фактора и пути его совершенствования.

Ключевые слова: учитель музыки, профессиональная подготовка, влияющие факторы, мотивация, подготовка педагогов, учебная программа, материально-техническая база, музыкально-культурная среда, музыкальная педагогика, высшее образование.

Abstract: This article provides a scientific analysis of the main factors influencing the improvement of professional training of prospective music teachers. The personal-motivational factor, the factor of professor preparedness, the factor of curriculum content, the factor of material-technical provision, and the factor of the socio-cultural environment are examined. The mechanism of influence of each factor and the ways of its improvement are substantiated from a scientific and practical perspective.

Keywords: music teacher, professional training, influencing factors, motivation, teacher preparedness, curriculum, material-technical base, musical-cultural environment, music pedagogy, higher education.

Kirish. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi sifati bir qator ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi [1]. Ushbu omillarni ilmiy jihatdan aniq belgilash va ularning ta'sir mexanizmlarini tushunish, kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishga qaratilgan har qanday pedagogik islohotning ilmiy asoslangan bo'lishini ta'minlaydi.

Amaliyotda ko'pincha kasbiy tayyorgarlik sifatini faqat bitta omil (masalan, o'quv dasturi mazmuni) bilan bog'lab tushuntirishga harakat qilinadi, biroq real pedagogik jarayon ancha murakkab bo'lib, unda shaxsiy, institutsional va ijtimoiy-madaniy omillar birgalikda ta'sir ko'rsatadi [2].

Shu nuqtai nazardan, bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni ilmiy jihatdan tizimli tahlil qilish, ularning har birining ta'sir mexanizmini va takomillashtirish yo'llarini asoslash mazkur maqolaning dolzarbligini belgilaydi [3].

Muammoning o'rganilgan darajasi. Kasbiy tayyorgarlikka ta'sir etuvchi omillar masalasi Yu.K. Babanskiy [1]ning pedagogik jarayonni optimallashtirish nazariyasida umumpedagogik nuqtai nazardan tahlil qilingan bo'lib, unda ta'lim natijasiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarning tizimli klassifikatsiyasi berilgan. G.M. Sipin [2]ning musiqa-ijrochilik pedagogikasiga oid tadqiqotlarida esa aynan musiqachi-pedagog tayyorgarligiga xos omillar yoritilgan.

Mahalliy musiqa pedagogikasi fanida O. Matyoqubov [3], R. Yunusov [4] kabi olimlarning ishlarida bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash sifatiga ta'sir etuvchi omillar umumiy tarzda yoritilgan. Motivatsiya psixologiyasining umumnazariy asoslari esa E. G'oziyev [5]ning ishlarida chuqur tahlil qilingan. Shunga qaramay, olib borilgan tadqiqotlar aynan musiqa o'qituvchisi kasbiy tayyorgarligiga ta'sir etuvchi omillarni kompleks, bir tizimda tahlil qiluvchi maxsus ishlar mahalliy fanda hali yetarli darajada mavjud emasligini ko'rsatadi. Ushbu bo'shliqni to'ldirish mazkur tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyatini belgilaydi.

Muhokama. Shaxsiy-motivatsion omil bo'lajak musiqa o'qituvchisi kasbiy tayyorgarligiga ta'sir etuvchi eng ichki, sub'ektiv omil hisoblanadi [1]. Talabaning kasbga, xususan ijrochilik va pedagogik faoliyatning uyg'unligiga nisbatan ichki qiziqishi uning o'quv jarayonidagi faolligini, mustaqil ishlashga tayyorligini bevosita belgilaydi. Yuqori motivatsiyaga ega talaba hatto cheklangan tashqi sharoitlarda ham yuqori natijaga erishishga intiladi, past motivatsiyali talaba esa qulay sharoitlarda ham passiv, formal o'zlashtirish bilan cheklanib qolishi mumkin.

Pedagog-professor tayyorgarligi omili tashqi, institutsional omillar orasida markaziy o'rin tutadi [2]. O'qituvchi-professorlarning o'zlarida ijrochilik va pedagogik-metodik mahoratning uyg'un darajada shakllanganligi ular tomonidan berilayotgan ta'limning sifatini bevosita belgilaydi — o'z sohasida yuqori mahoratga ega, ammo pedagogik jihatdan tayyorlanmagan professor bilimni samarali uzata olmasligi mumkin, va aksincha.

O'quv reja-dastur mazmuni omili kasbiy tayyorgarlikning institutsional-tashkiliy asosini tashkil etadi [3]. Agar o'quv rejasidagi fanlar bir-biri bilan mazmunan bog'lanmagan, izolyatsiyalangan holda tuzilgan bo'lsa, bu talabada parchalanmagan, tizimsiz bilimning shakllanishiga olib keladi. Moddiy-texnik ta'minot omili esa amaliy tayyorgarlik sifatini bevosita belgilaydi — cholg'u asboblari, individual mashq xonalari va konsert maydonchalarining yetarliligi talabaning amaliy ijrochilik ko'nikmalarini erkin rivojlantirish imkoniyatini ta'minlaydi [4].

Nihoyat, ijtimoiy-madaniy muhit omili ta'lim muassasasi va jamiyatdagi umumiy musiqiy-madaniy fazoning boyligini anglatadi [5]. Faol konsert hayoti, ijodiy tanlovlar va festivallar talabaning kasbiy-ijodiy tajribasini kengaytiradi, uni doimiy ijodiy izlanishga undaydi. Ushbu beshta omil bir-biridan mustaqil emas, balki o'zaro ta'sirlashuvchi tizim sifatida amal qiladi — masalan, yuqori motivatsiyali talaba hatto cheklangan moddiy-texnik sharoitda ham o'z tashabbusi bilan yechim topishga harakat qiladi, ammo barcha omillarning uyg'un, ijobiy ta'siri eng yuqori natijani ta'minlaydi.

Natijalar. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligiga ta'sir etuvchi beshta asosiy omilni tahlil qilish jarayonida ularning mazmuni, ta'sir mexanizmi va takomillashtirish yo'llari tizimlashtirildi. Tahlil natijalari quyidagi jadvalda umumlashtirilgan holda keltirilgan:

№	Omil turi	Mazmuni	Ta'sir mexanizmi	Takomillashtirish yo'li
1	Shaxsiy-motivatsion omil	Talabaning musiqa o'qituvchisi kasbiga, ijrochilik va pedagogik faoliyatga nisbatan ichki qiziqishi va sadoqati	Yuqori motivatsiyaga ega talaba mustaqil, faol o'rganishga moyil bo'ladi, past motivatsiya esa passiv, formal o'zlashtirishga olib keladi	Kasbiy yo'naltirishni kuchaytirish, muvaffaqiyatli musiqachi-pedagoglar bilan uchrashuvlar tashkil etish
2	Pedagog-professor tayyorgarligi omili	O'qituvchi-professorlarning o'zlarida ijrochilik va pedagogik-metodik mahoratning uyg'un darajada shakllanganligi	Integral tayyorgarlikka ega pedagog o'z namunasi orqali talabaga ta'sir ko'rsatib, uni ham shunga undaydi	Professor-o'qituvchilar uchun uzluksiz malaka oshirish va pedagogik-ijrochilik mahoratini oshirish dasturlari
3	O'quv reja-dastur mazmuni omili	O'quv rejasidagi fanlarning bir-biri bilan mazmunan bog'liqligi yoki, aksincha, bir-biridan izolyatsiyalanganligi	Integratsiyalashgan dastur bilim va ko'nikmalarning uzviy shakllanishini ta'minlaydi, bo'lingan dastur esa parchalanra bilimga olib keladi	O'quv fanlari orasida mazmuniy bog'lanishlarni ta'minlovchi integratsiya xaritasini ishlab chiqish
4	Moddiy-texnik ta'minot omili	Cholg'u asboblari, o'quv xonalari, konsert maydonchalari va boshqa zarur infratuzilmaning mavjudligi va sifati	Yetarli moddiy-texnik baza amaliy mashg'ulotlar sifatini oshiradi, uning yetishmasligi esa amaliy tayyorgarlikni cheklaydi	Cholg'u asboblari parkini yangilash, individual mashq xonalarini ko'paytirish
5	Ijtimoiy-madaniy muhit omili	Ta'lim muassasasi va jamiyatdagi umumiy musiqiy-madaniy muhit, konsert va ijodiy tadbirlarning faolligi	Boy madaniy muhit talabaning kasbiy-ijodiy tajribasini kengaytiradi va motivatsiyasini oshiradi	Talabalar konsert faoliyatini, ijodiy tanlovlar va festivallarda ishtirokini rag'batlantirish

Jadvalda keltirilgan tahlildan ko'rinib turibdiki, omillar ichki (shaxsiy-motivatsion) va tashqi (institutsional, moddiy-texnik, ijtimoiy-madaniy) turlarga bo'linadi, biroq ularning barchasi bir-biri bilan uzviy bog'liq holda ta'sir ko'rsatadi. Xususan, pedagog-professor tayyorgarligi omili boshqa barcha omillarning samarali "ishga tushishi"da vositachi rolni o'ynaydi.

Shuningdek, tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, faqat bitta omilni takomillashtirish yetarli natija bermaydi — masalan, yaxshi moddiy-texnik baza, agar talabalar motivatsiyasi past bo'lsa yoki o'quv dasturi mazmunan izolyatsiyalangan bo'lsa, kutilgan samarani bermaydi. Shu sababli barcha omillarni kompleks, parallel tarzda takomillashtirish zarur. Umuman olganda, o'tkazilgan tahlil kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirish ko'p omilli, tizimli yondashuvni talab qilishini tasdiqladi.

Xulosa

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish shaxsiy-motivatsion, pedagog-professor tayyorgarligi, o'quv reja-dastur mazmuni, moddiy-texnik ta'minot va ijtimoiy-madaniy muhit omillarining o'zaro uyg'un ta'siriga bog'liq murakkab jarayon hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bu omillarning har birini alohida emas, balki bir-birini to'ldiruvchi kompleks tizim sifatida takomillashtirish eng yuqori natijani beradi.

Ushbu omillarni ilmiy jihatdan chuqur tushunish oliy musiqa-pedagogik ta'lim muassasalari rahbariyati va professor-o'qituvchilariga kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirishga qaratilgan aniq, ilmiy asoslangan chora-tadbirlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu omillarning nisbiy ta'sir kuchini empirik tarzda o'lchash maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения. – М.: Педагогика, 1977. – 256 с.
2. Цыпин Г.М. Музыкально-исполнительское искусство: теория и практика. – СПб.: Алетея, 2001. – 320 с.
3. Matyoqubov O. Musiqa nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Musiqa, 2012. – 264 b.
4. Yunusov R. O'zbekiston professional musiqa madaniyati tarixi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2005. – 216 b.
5. G'oziyev E.G'. O'quvchi va talabalar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – 288 b.